

di. 932'de (1526) Panipat Savaşı'nın ardından üvey kardeşi Hümâyûn Hint fetihlerine katılmış ve Agra'ya kadar olan yerleri babası adına ele geçirmişti. Bâbü, Hümâyûn'un bu zaferleri sırasında Hindistan'dan alınan ganimetin bir bölümünü Kâmrân Mirza'ya gönderdi. Ayrıca Belh ve Hisar'dan tahsis ettiği toprakları da ona ihsan etti.

Bâbü'nün vefatı (937/1530) ve yerine Hümâyûn'un geçmesinden sonra kardeşler arasındaki anlaşmazlık su yüzüne çıktı. Hümâyûn, Afganlılar'ın yanı sıra kardeşleriyle de uğraşmak zorunda kaldı. Lahor Kalesi'ne giden Kâmrân Mirza, Safevîler'den Şah I. Tahmasb'in Kandehar'ı boşaltması üzerine burayı ele geçirdi (1532). Ancak Afganlı Şîr Han'ın Kuzey Hindistan'a hâkim olması üzerine Kâbil'e çekildi. Bir ara Sind yöresine gitti. Ardından gizlice tekrar Kâbil'e döndü ve bir baskınla Hümâyûn'un oğlu Ekber'i maiyetiyle birlikte ele geçirdi. Kâmrân Mirza'nın bu arada kardeşi Hindal Mirza ile de arası açıldı. Girdikleri çarpışmada Hindal yaralanarak ölünce ağabeyi Hümâyûn'un intikamından çekinerek Afganlılar'dan Şîr Han'ın oğlu Selim Han'a sığınmak istedi, ondan yüz bulamayınca eşkıyalıklarıyla tanınan Kokharlar'ın (Kokhar) yanına gitti. Ancak Kokhar reisi tarafından Hümâyûn'a teslim edildi. Afganlılar ile bir olup Hindal'ı öldürmekle suçlanarak gözleri oyuldu. Böylece devlet işlerinden elini çekmek zorunda kaldı.

Argunlu Hükümdarı Şah Hasan'ın kızı olan hanımı Mâh Çiçek Begüm ile 961 (1554) yılında hacca giden Kâmrân Mirza Zilhicce 964'te (Ekim 1557) Mekke'de vefat etti; birkaç ay sonra da hanımı öldü. Kâmrân Mirza'nın kendisi gibi şair olan oğlu Ebü'l-Kâsım, Ekber tarafından tehlikeli bir rakip olarak görüldüğünden 964'te (1557) Gevâliyâr'a sürüldü, birkaç yıl sonra da öldürüldü.

Kâmrân Mirza, Bâbürlü edebiyatının ilk temsilcilerinden olup vasat bir şair olarak kabul edilir. Hâfız-ı Şîrâzî'nin tesirinde kalmış, şiirlerinde genellikle aşka, zaman zaman da hikemî ve dinî-tasavvufî unsurlara yer vermiştir. Kâmrân Mirza'nın Türkçe ve Farsça şiirlerini içeren divanının Bankipûr Şarkiyat Kütüphanesi (nr. 105) ve Kalkûta nüshaları bilinmektedir. Kalkûta nüshası 1912'de Bankipûr Şarkiyat Kütüphanesi'ndeki nüshadan istinsah edilmiştir. Eser Ali Alpaslan ve Ke-

mal Eraslan tarafından yayımlanmıştır ("Kâmrân Mirzâ Divânı I", *TDED*, XXIII, [1981], S. 37-137; XXVI [1993], s. 11-78). Farsça divanının tek nüshası Patna'da Hudâbahş Kütüphanesi'nde (The Oriental Public Library) bulunmaktadır (nşr. M. Mahfûzü'l-Hak, Kalkûta 1929). Mevlevî Abdülveli'nin Türkçe ve Farsça şiirlerinden yaptığı seçmeler Bombay'da yayımlanmıştır (1914).

BİBLİYOGRAFYA :

Bâbü, *Vekâyi'* (Arat), s. 262, 272, 278, 294, 332, 347, 374, 393, 395-397, 405-407, 435; Gülbeden Begüm, *Hümâyunnâme* (trc. Abdür-rab Yelgar – Eymen Manyas), Ankara 1944, s. 121-124, 160-170, 181-187, 200-216; Yusuf Hikmet Bayur, *Hindistan Tarihi*, Ankara 1947, II, 35-41, 44-50, 52, 58-60, 63, 68, 227; J. Allan v.dğr., *The Cambridge Shorter History of India*, New Delhi 1969, s. 350-353; H. F. Hoffmann, *Turkish Literature*, Utrecht 1969, III/1-6, s. 11-18; H. Beveridge, "Kâmrân Mirzâ", *ET* (İng.), IV, 523.

ENVER KONUKÇU

KÂMUS

(bk. SÖZLÜK).

KÂMÜS-İ FELSEFE

(bk. MUFASSAL KÂMÜS-İ FELSEFE).

KÂMUS TERCÜMESİ

Firûzâbâdî'nin *el-Kâmûsü'l-muhît* adlı Arapça sözlüğünün Mütercim Âsım Efendi (ö. 1819)

tarafından *el-Okyânüsü'l-basît* adıyla yapılan tercümesinin diğer adı (bk. el-KÂMÜSÜ'L-MUHÎT).

KÂMÜS-İ TÜRKÎ

(قاموس تركى)

Şemseddin Sâmî

(ö. 1904)

tarafından yazılan muhteva olarak en zengin ilk Türkçe sözlük (bk. ŞEMSEDDİN SÂMÎ).

KÂMÜSÜ'L-A'LÂM

(قاموس الأعلام)

Şemseddin Sâmî'nin

(ö. 1904)

biyografi, tarih ve coğrafya ansiklopedisi (bk. ŞEMSEDDİN SÂMÎ).

el-KÂMÜSÜ'L-MUHÎT

(القاموس المحیط)

Firûzâbâdî'nin

(ö. 817/1415)

Arapça'dan Arapça'ya sözlüğü.

Tam adı *el-Kâmûsü'l-muhît ve'l-ka-besü'l-vasîtu el-câmi' limâ zehebe min luğati'l-'Arab şemâ'itü'tir*. Firûzâbâdî, altmış cilt tutacağını tahmin ettiği *el-Lâmi'u'l-mu'lemü'l-ucâbu el-câmi' beyne'l-Muhkem ve'l-'Ubâb* adıyla bir sözlük yazmaya başlamış ve yaklaşık beş cildini kaleme almıştı. Daha sonra bunun pek kullanışlı olmayacağını dikkate alarak düşüncesinden vazgeçmiş ve iki ciltlik muhtasar bir sözlük hazırlamıştır. *Kâmûs* (okyanus) kelimesi eserin şöhret bulmasından sonra "sözlük" anlamında da kullanılır olmuştur. Firûzâbâdî eserine bu adı vermekle Arap dilinin bütün kelimelerini kapsadığını iddia etmişse de Cevherî'nin *eş-Şihâh*'inde yer alan 40.000 kelimeye 20.000 daha ekleyerek kelime sayısını 60.000'e çıkarmakla birlikte daha önce yazılan 80.000 kelimelik *Lisânü'l-'Arab*'in gerisinde kalmıştır. Firûzâbâdî eserin önsözünde Cevherî'nin Arapça kelimelerin en azından yarısını ihmal ettiğini, bunları kendisinin tamamladığını söyler. Halbuki Cevherî mukaddimesinde, Buhârî'nin hadis ilminde yaptığı gibi sadece kendisine göre sahih olan, yani yaygın biçimde kullanılan kelimelere yer verdiğini açıkça ifade etmiştir.

813 (1410) yılında tamamlanan *el-Kâmûsü'l-muhît*'te kelimeler Cevherî ekolüne göre dizilmiştir. Şairlere kafiye, nâsirlere seci bulma kolaylığı sağlayan bu sistemde son harfi aynı olan kelimeler bir araya toplanır. Kelime köklerinin esas alındığı dizimde kökün son harfi "bab", ilk harfi ise "fası" adıyla ve alfabetik sıraya göre dizilir. Ortada kalan harfler de alfabetik sırayı takip eder. Türemiş kelimeler ilgili köklerin altında açıklanır. Firûzâbâdî Arap sözlükçülüğünde ilk defa bazı kısaltmalar kullanmıştır: "ج" çoğul, "ع" yer adı, "د" şehir adı, "س" köy adı, "م" mâruf gibi. *el-Kâmûsü'l-muhît*, çok beğenilip kullanılmış olmakla birlikte mukaddimede açıklanan ilkelere tam uyulmaması, iç düzeninde belli bir sistemin bulunmaması, bazan tanımların anlaşılacak derecede kısa ve muğlak olması, birçok durumda kelimenin eş anlamlısının veya karşıtının zikredilmesiyle yetinilmesi, sözlükle doğrudan ilgili olmayan tıbbî bilgilere ve özel isim açıklamalarına

yer verilmesi, *eş-Şihâh* üzerine yapılan ilâvelerde garîb, müvellâ ve zayıf kelimelerin sıhhat derecelerine işaret edilmesi ve *eş-Şihâh*'a yönelttiği eleştirilerde Firûzâbâdî'nin de hataya düşmesi gibi sebeplerden dolayı eleştirilmiştir.

Kalkûta (I-IV, 1230-1232), Bombay (1272/1884), Tahran (kenarında Farsça tercümesiyle birlikte 1277), Bulak (1289), Leknev (1885) ve İstanbul'da (I-IV, 1304) defalarca basılan *el-Kâmûsü'l-muhît* üzerine şerh, hâşîye, ihtisar, ikmal (müstedrek), tenkit ve tercüme türü birçok çalışma yapılmıştır (bu çalışmalar için bk. Hüseyin Nassâr, II, 599-638; Ahmed Şerkâvî İkbâl, s. 222-225, 234-241; Ahmed Abdülgafûr Attâr, s. 207-215, 220-232).

Eserin şerh ve hâşiyeleri arasında en önemlisi Murtazâ ez-Zebîdî'nin *Tâcü'l-'arûs* (min cevâhiri'l-Kâmûs) adlı eseridir. Zebîdî bu çalışmasını 100'den fazla eserden yararlanarak hazırlamıştır. Bu bakımdan *Tâcü'l-'arûs* hem şerh, ikmal, tashih ve tenkit özelliği taşımakta hem de *eş-Şihâh*'ı savunmaktadır. On dört yılda tamamlanan ve 120.000 kelime ihtiva eden eser, 1306-1308 (1888-1890) yıllarında Kahire'de on cilt halinde hâresiz olarak basılmıştır. Eserin ilmî neşri, Abdüssettâr Ahmed Ferrâc başkanlığında bir heyet tarafından yapılmakta olup baskısı devam etmektedir (I-XXVI, Küveyt 1385/1965).

el-Kâmûsü'l-muhît'in birçok muhtasarı vardır. Tâhir Ahmed ez-Zâvî, önce eseri köklerin birinci harflerine göre alfabetik olarak dizmek suretiyle *Tertîbü'l-Kâmûsi'l-muhît 'alâ tarîkatî'l-Misbâhi'l-münîr ve Esâsi'l-belâğa* adıyla yayımlamış (I-IV, Kahire 1378/1959), daha sonra bunu *Muhtârü'l-Kâmûs* ismiyle bir cilt halinde ihtisar etmiştir (Kahire 1964).

Sözlük Türkçe'ye iki defa tercüme edilmiştir. Bunlardan ilki olan Merkezzâde Ahmed Efendi'nin *Bâbûs fî tercemeti'l-Kâmûs'u* (*el-Bâbûsü'l-uasîl fî tercemeti'l-Kâmûsi'l-muhît*) henüz basılmamıştır. Mütercim Ahmed Âsım Efendi'nin *Kâmus Tercümesi* diye de bilinen *el-Ok-yânûsü'l-basît fî tercemeti'l-Kâmûsi'l-muhît* adını taşıyan eseri hem tercüme, ikmal, tashih ve tenkit, hem de *eş-Şihâh*'ı müdafaa özellikleri taşımaktadır. Bu eserin başlıca özellikleri şunlardır: *el-Kâmûs*'ta yetersiz olan hareke zaptı tamamlanmıştır. Açıklama ve delillendirme amacıyla âyet, hadis, şiir vb.den şevâhid ve misaller eklendiği gibi *el-Muḥkem*,

el-'Ubâb ve *et-Tâc* gibi kaynaklardan yeni kelime ve anlamlar eklenmiştir. Kelimelere Türkçe karşılık bulmakta büyük titizlik gösteren Âsım Efendi, bu hususta sadece yazı diliyle yetinmeyip halk ağzından da yararlanmıştır. Bu yönleriyle müstakil bir telif sayılabilecek olan *Kâmûs Tercümesi*, ilk defa II. Mahmud'un iradesiyle mütercimin büyük oğlu Hamid'in nezâretinde basılmıştır (I-III, İstanbul 1230-1233). Eserin daha sonra yine İstanbul'da (I-III, 1268-1272; I-IV, 1304-1305) ve Mısır'da (I-III, 1250) basımları gerçekleştirilmiştir. Ahmed Lutfi Efendi, *Kâmûs Tercümesi*'ndeki kelimeleri alfabe sırasına göre düzenleyerek 53.000 kelimelik *Lugat-ı Kâmûs*'u hazırlamıştır. Aslı Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan eserin elif ve bâ harflerini ihtiva eden ilk iki cüzü basılmıştır (1282, 1286). *el-Kâmûsü'l-muhît* Farsça'ya da birkaç defa çevrilmiştir. Yahyâ b. Muhammed Şefî-i Kazvî'nin *Tercümânü'l-luğa'sı* bunlar arasında yer alır (*el-Kâmûs* kenarında, Tahran 1277, ayrıca Tahran 1303-1308).

Şerh, hâşîye ve tercümelerinde yer yer eleştirilen *el-Kâmûsü'l-muhît* hakkında müstakil tenkit eserleri de yazılmıştır. Muhammed Sa'dullah b. Nizâmeddin el-Hindî el-Murâdâbâdî, *el-Kavlü'l-me'nûs fî şifâtî'l-Kâmûs* adlı eserinde (Râmpûr 1287/1870) *el-Kâmûs*'u otuz beş yönden eleştirmiştir. Ahmed Fâris eş-Şidyâk da *el-Câsûs 'ale'l-Kâmûs*'unda (İstanbul 1299) sözlüğü yirmi dört noktada tenkit etmiştir. Ahmed Teymur Paşa *Taḥṣîḥu aḡlâti'l-Kâmûsi'l-muhît* (Kahire 1343) ve Kara Dâvud İzmitî *ed-Dürrü'l-lakîṭ fî aḡlâti'l-Kâmûsi'l-muhît* (nşr. Mustafa Kılıçlı, Erzurum 1990) adıyla birer eser kaleme almışlardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Firûzâbâdî, *el-Kâmûsü'l-muhît*, Beyrut 1406/1986, s. 5-30; Süyûtî, *el-Müzhir fî 'ulûmi'l-luğa ve envâ'ihâ* (nşr. M. Ahmed Câdelmevlâ v.dğr.), Kahire, ts. (Dâru ihyâi'l-kütübî'l-Arabiyye), I, 100-103; Keşfü'z-zunûn, II, 1306-1310; Murtazâ ez-Zebîdî, *Tâcü'l-'arûs* (nşr. Abdüssettâr Ahmed Ferrâc), Küveyt 1385/1965, I, 3-4; *Kâmus Tercümesi*, I, 2-63; M. Siddîk Hasan Han, *el-Bulğa fî usûli'l-luğa* (nşr. Nezîr M. Mektebî), Beyrut 1408/1988, s. 441-463; Ömer Asım Aksoy, *Mütercim Asım*, Ankara 1962, s. 13, 15-16; J. A. Haywood, *Arabic Lexicography*, Leiden 1960, s. 83-90; Hüseyin Nassâr, *el-Mu'cemü'l-'Arabî neş'etühü ve tefavvürühü*, Kahire 1968, II, 575-679; İzzeddin İsmâil, *el-Meşâdirü'l-edebîyye ve'l-luğavîyye*, Beyrut 1976, s. 387-395; Ahmet Suphi Furat, *al-Firûzâbâdî'nin eş-Şihâh'ı Tenkidî*, İstanbul 1978, s. 46-61; Brockelmann, *GAL* (Ar.), VII, 104-107; Abdüsse'mî M. Ahmed,

el-Me'âcimü'l-'Arabiyye, Beyrut 1984, s. 121-139; Emîl Bedî' Ya'kûb, *el-Me'âcimü'l-luğavîyyetü'l-'Arabiyye*, Beyrut 1985, s. 119-124; Ahmed Şerkâvî İkbâl, *Mu'cemü'l-me'âcim*, Beyrut 1407/1987, s. 222-226, 234-241; Ahmed Abdülgafûr Attâr, *eş-Şihâh ve medârisü'l-mu'cemâtî'l-'Arabiyye*, Mekke 1410/1990, s. 207-215, 220-232; Yüsrî Abdülganî Abdullah, *Mu'cemü'l-me'âcimî'l-'Arabiyye*, Beyrut 1411/1991, s. 197-202; Abbas el-Azzâvî, "el-Mecd el-Firûzâbâdî ve'l-Kâmûsü'l-muhît", *Mecelletü'l-mecma'i'l-luğatî'l-İrâkıyye*, VI (1959), s. 297-317; Hüseyin Ali Mahfûz, "el-Firûzâbâdî ve'l-Kâmûs", *Mecelletü Külliyyetü'l-âdâb*, IV, Bağdad 1961, s. 197-212.

HULÛSİ KILIÇ

KAN

İslâm dininde hayvan ve insan kanı dinî ve hukukî çeşitli hükümlere konu olmuştur. Kur'ân-ı Kerîm'de genel bir şekilde iyi ve temiz olan şeylerin yenmesinin helâl, pis ve kötü olan şeylerin yenmesinin ise haram olduğu ifade edilmiş (el-Bakara 2/172; el-Mâide 5/4; el-A'râf 7/157), ayrıca bazı âyetlerde (el-Bakara 2/173; el-Mâide 5/3, 90; el-En'âm 6/145; en-Nahl 16/115) domuz eti, ölmüş hayvan, şarap, akıtlmış kan ve Allah'tan başkası adına kesilmiş hayvanların haram olduğu belirtilmiştir. Kanın haram kılındığını bildiren âyetlerin bir kısmında kan mutlak olarak zikredilmekle birlikte En'âm sûresinde (6/145) "akıtlmış kan"ın yasaklandığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla usulüne uygun olarak kesilen hayvanın damarlarında ya da et arasında kalan kan parçacıkları bu yasağın kapsamı dışında tutulmuştur.

Kara hayvanlarının kanlarının necis olduğu konusunda fıkıh âlimleri arasında görüş birliği bulunmakla birlikte balığın kanı hakkında farklı görüşler mevcuttur. İmam Şâfiî'ye ve İmam Mâlik'ten gelen bir görüşe göre balık kanı temizdir. İmam Mâlik'ten gelen bir diğer rivayete göre ise bu da diğer kanlar gibi necistir. Balığın kanı hakkındaki görüş ayrılığı fıkıh âlimlerinin, kendiliğinden ölmüş bulunan balığın etinin haram olup olmadığıyla ilgili görüşlerinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla ilgili âyetlerin genel ifadesinden hareketle balık ölüsünün de diğer hayvanları gibi haram kabul edenler balığın kanını necis kabul ederken, "Bize (diğer bir rivayette size) iki ölü ve iki kan helâl kılındı: Balık ile çekirge ve ciğer ile dalak" meâlindeki zayıf hadisten hareketle (Müsned, II, 97; İbn Mâce, "Et'ime", 31) bunu helâl kabul edenler kanını da temiz saymışlardır.